

**Формування поселенської мережі у Північній
Бессарабії: часово-просторовий аспект**

Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, м. Чернівці

Анотація. Розглянуте заселення (від раннього палеоліту) території Північної Бессарабії і формування її поселенської мережі (до XXст. включно) за XIX етапів у межах адміністративних районів та сточищ основних річок (Дністра і Прута). Виявлені історичні центри заселення (ЦЗ) території. З'ясована первісна поселенська територіальна структура (ПТС) регіону за I-XIII етапи формування мережі первісних поселень.

Ключові слова: первісне поселення, поселенська мережа, населений пункт, поселенська територіальна структура, історичний центр заселення

Актуальність дослідження. Проведення діахронічного аналізу формування поселенської мережі будь-якої території є важливим питанням хоча б з огляду на те, що він дасть можливість здійснювати повноцінний прогноз розвитку мережі населених пунктів. Окрім того, знання ретроспективних особливостей заселення того чи іншого регіону створить підґрунтя для коректного реформування його адміністративно-територіального устрою, загалом, або часткового удосконалення, зокрема. Відзначимо також, що актуальність простежується і в самому регіоні дослідження, оскільки історико-географічні територіальні одиниці, якими є історико-географічні краї, в т.ч. і Північна Бессарабія, не часто стають об'єктами в ретроспективно-географічних студіях.

Огляд літературних джерел. Процеси заселення, кінцевим результатом яких є формування поселенської мережі, складають собою зацікавленість як для істориків, так і для географів. Причому, і для одних, і для інших заселюваність розглядається тільки за окремі проміжки часу, але не за весь період залюднення. Однак мають місце певні винятки, в яких заселення аналізується за значно довші відтинки часу (якщо не від РП до сьогодення). З-поміж багатьох, відзначимо дослідження Г.Чернюх [13], в якому виявляються просторові особливості заселення Північної Буковини від палеоліту до IX ст.н.е. Та ж територія, але у розрізі водозборів найбільших річок характеризувалася нами із В.Крулем і Г.Круль [6], причому, огляд ішов впродовж усього історичного часу. Ми також разом зі співавторами (Г.Круль і О.Гадельшиним) з'ясували територіальні параметри залюднення сточищ основних водотоків Північної Буковини [10]. Меншій за просторовими осягами території (Карпатському Передгір'ю) була присвячена праця двох останніх авторів, в які йшлося про розселення в його межах [11].

З інших досліджень, які аналізують просторові характеристики заселенських процесів, зокрема, за територіями річок Прикарпаття [2] та за адміністративними районами Івано-Франківської області [1], відзначимо статті Р.Гищука. У межах тих же районів, проте адміністративних областей Галичини, вивчав заселеність В.Круль [5]. Означений ІГК став територіальним об'єктом його дисертаційного вишукування щодо виявлення краєзнавчих особливостей географічних процесів її залюднення [8]. Зацікавленість останнього спрямовувалася і до значно більших територіальних просторів – сягаючи історико-географічної зони – Західної України [7]. Причому, для В.Круля був важливим також сам початок (т.зв. стартові умови) заселення західноукраїнського регіону [9].

Постановка завдання. Північна Бессарабія із площею 2,54 тис. км² та 133 населеними пунктами є найменшим історико-географічним краєм (ІГК) суцільної української етнічної території. Все ж, формування її поселенської мережі – це складний і довготривалий процес, який пройшов через свої етапи, кількість яких нами вже висвітлювалася у попередніх дослідженнях [3, 4]. Тут тільки задекларуємо, що просторово-часовий аналіз складання поселенського каркасу буде виявлятися за 19 такими часовими відріzkами. Окрім того, наявні дані щодо заселення ще по трьох колишніх поселеннях – сс. Молодове Сокирянського, Атаки Кельменецького і Дарабани Хотинського районів, які були зняті з обліку через затоплення їхніх земель Дністровською водоймою. Тому, загальна кількість поселень, для яких з'ясуватимуться особливості їхньої просторово-часової організації, сягне 136.

Результати дослідження. За перший етап (ранній палеоліт – РП) мали місце лише 2 поселенські старожитності (надалі – п.с.) або 1,5% до всіх населених пунктів (надалі – н.п.) регіону дослідження. Дані ранньопалеолітичні п.с. займали землі сс.Бабин Кельменецького і Дарабани Хотинського районів, тобто знаходилися у сточищі р.Дністер або безпосередньо на його правому березі (с.Дарабани), або на березі його невеликого потоку (с.Бабин).

За час середнього палеоліту – СП (другий етап) заселеність Північної Бессарабії зростає, більше ніж у 5 разів, бо залюдненою стає територія 11 теперішніх поселень (8,1%). Загалом, на їхніх землях мали місце 39 п.с. (тут і надалі, що стосується кількості теперішніх н.п., де існували первісні поселення (надалі – п.п.) і самої кількості п.п., див. табл.1.), тобто на 1 н.п. припадало 3,55 п.п. (п.п./н.п.), що є 2 величиною з усіх етапів заселення. Останній показник означимо, як коефіцієнт насиченості п.п. н.п. – $KH_{п,н}$ [12].

Таблиця 1.

Етапи формування поселенської мережі території Північної Бессарабії

№ п/п	Назва етапу	кількість теперішніх поселень, де існували первісні поселення			кількість первісних поселень		
		всього	нові	існували	всього	нові	існували
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	I етап – РП	2	2	-	2	2	-
2.	II етап – СП	11	9	2	39	36	3
3.	III етап – ПП	33	23	10	134	62	72
4.	IV – Мз	11	-	11	23	-	23
5.	V - V тис. до н.е.	5	1	4	7	1	6
6.	VI - IV тис. до н.е.	27	13	14	33	16	17
7.	VII -III тис. до н.е.	77	43	34	120	67	53
8.	VIII - II тис. до н.е.	36	6	30	59	6	53
9.	IX - I тис. до н.е.	57	5	52	117	7	110
10.	X - 0-500 рр. н.е.	80	1	79	175	1	174
11.	XI - 501-900 рр. н.е.	49	1	48	122	2	120
12.	XII - 901-1100 рр. н.е.	43	1	42	82	1	81
13.	XIII - 1101-1300 рр. н.е.	45	1	44	79	1	78
14.	XIV - 1301-1500 рр. н.е.	50	27	23	54	28	26
15.	XV - 1501-1600 рр. н.е.	59	9	50	59	9	50
16.	XVI - 1601-1700 рр. н.е.	83	24	59	83	24	59
17.	XVII - 1701-1800 рр. н.е.	103	20	83	103	20	83
18.	XVIII - 1801-1900 рр. н.е.	119	16	103	119	16	103
19.	XIX - 1901-2000 рр. н.е.	121	2	119	121	2	119

* - для чотирнадцятого і наступних етапів – поселення, що виникли за даний етап

** - для чотирнадцятого і наступних етапів – поселення, що виникли за попередній етап та існували впродовж даного

Усі поселення СП утворювалися також у межах сточища р.Дністер. Причому, з-поміж них виокремлюються території 3 н.п. – с.Молодове, с.Атаки Хотинського району і с.Кормань, де зафіксовано, відповідно, 17, 7 і 6 п.с.. Окрім того, вперше на території Північної Бессарабії відзначається зосередження п.с., тобто утворення первісних територіальних структур (ПТС), які можна, за близькістю розташування, об'єднати у первісний територіальний куц (ПТК). Він за назвою найбільшого поселення (знаходиться 7 п.п.) означається як *Атацький*. До нього ще входять с.Пригородок і м.Хотин. Загалом, Атацький середньопалеолітичний куц заселення або Атацький ПТК формують 3 н.п. із 9 п.п., отже його $KH_{н.п.}$ склав 3,0 п.п./н.п.

Відзначимо, що умовою виділення будь-якого куца чи більшої територіальної одиниці заселення є принцип безпосередньої близькості розташування н.п. між собою. Іншими словами, між ними не повинно бути, найперше, н.п. без п.п.; по-друге, н.п. із малою кількістю (1-2) в них останніх (це в тому випадку, коли сформовується картина суцільного заселення). Окрім того, що є третьою ознакою виокремлення ПТС, необхідна наявність історичного центра заселення (ІЦЗ), як ядра, яке об'єднуватиме довкола себе менші від себе (із 1 або 2 п.с.) н.п.. У випадках, коли не виконуватиметься третя вимога, а будь-яка з двох матиме місце, то ми можемо вести мову про складання дисперсної, а не центричної, первісної системи заселення того чи іншого регіону.

Наступний **третій етап** став етапом подальшого інтенсивного заселення Північної Бессарабії. Так, впродовж пізнього палеоліту (ПП) поселенська мережа (надалі – п.м.), порівняно зі СП, зростає втричі – сягнувши 33 н.п. (24,3%), в межах яких виявлено 134 п.п.. Отже, $KH_{н.п.}$ склав 4,06 п.п./н.п., що є найвищою величиною з усіх етапів заселення регіону. Людність вперше заселила територію 23 н.п., а на землях 10 вона мешкала від СП. У межах існуючих поселень відзначена більша кількість п.с. (72), ніж на землях новоутворених (62). Тому $KH_{н.п.}$ перших сягнув 7,2 п.п./н.п., а останніх – 2,7 п.п./н.п..

Важливо, що і за ПП первісна людність, хоч і значно розширила територіальні осяги свого осідання, проте вона тільки в одному випадку (с.Бурдюг) спромоглася вийти за межі долини р.Дністер (дане село розміщене у сточищі р.Прут). Причому, найбільша кількість н.п. зосереджена саме на середній, кельменецькій, її ділянці – 13. На нижній, сокирянській, частині знаходилося 11 н.п.. У верхній частині північнобессарабської ділянки р.Дністер, що адміністративно відноситься до Хотинського району, розміщується 7 н.п.. Однак більшість п.п. мали місце у сокирянських н.п. – 58, що дало високий результат $KH_{н.п.}$ – 5,27 п.п./н.п.. Натомість, на землях кельменецьких сіл долини р.Дністер відзначено 54 п.с. ($KH_{н.п.}$ = 4,15 п.п./н.п.), а у менших хотинських – 17 ($KH_{н.п.}$ = 2,43 п.п./н.п.). Дані результати $KH_{н.п.}$ свідчать, що у ПП заселення регіону мало сх.-зах. спрямування, тобто йшло вверх проти течії р.Дністер.

За час тривання ПП мали місце 3 надвеликих центри зосередження первісної людності – сс.Кормань (16 п.п.), Молодове (15) і Бабин (13). Разом з іншими ІЦЗ у межах ІГК нараховувалося 19 н.п., що склало 3 результат з усіх етапів заселення. Менше половини з них (9) просторово організуються у ПТС заселення. Так, найбільшою, за площею і за кількістю н.п., ПТС буде *Молодовсько-Бабинський первісний територіальний район (ПТР)* етапу, що названий так за двома н.п., де знаходиться найбільша кількість п.с.

(відповідно, 15 і 13). Він ще об'єднує 9 н.п. – сс.Атаки Кельменецького району (8 п.с.), Комарів (4), Грушівці (3), Селище (3), Бузовиця (2), Іванівці (2), Нагоряни (1), Дністрівка (1), Братанівці (1). Отже, Молодовсько-Бабинський ПТР утворений 11 н.п., на землях яких виявлено 53 п.п., тому його $KH_{п.п.}$ склав 4,82 п.п./н.п..

Наступною ПТС заселення є *Волошково-Ожевський первісний територіальний надкуц (ПТН)* етапу, який складається із 4 н.п. – сс.Волошкове (6 п.п.), Ожеве (5), Розкопинці (3) і Василівка (1). Загалом, у межах даного надкуца виявлено 15 п.п., а отже, $KH_{п.п.}$ його сягнув 3,75 п.п./н.п.. Третім за територією та кількісним складом є *Пригородський ПТК*, який увібрав 3 н.п.: сс.Пригородок із 4 п.п., Орестівку (із 1) і Атаки (із 1), тобто всього 6 п.с.. Виходячи з цього, його $KH_{п.п.}$ не перевищив 2,0 п.п./н.п..

Середня кам'яна доба (мезоліт) виявилася періодом різкого зменшення території заселення Північної Бессарабії, адже за час **четвертого етапу** мезолітична людність розміщувалася на землях лише 11 теперішніх н.п. (8,1%), що відповідає такій же середньопалеолітичній кількості (другий етап). Однак за чисельністю п.с. у їхніх межах – 23, даний етап став менш інтенсивнішим, тому його $KH_{п.п.}$ ледь перевищив 2,0 п.п./н.п. (2,09). Прикметно, що впродовж мезоліту людність не заповнювала жодної нової території теперішнього н.п., тобто продовжували замешкуватися лише ті землі останніх, які існували від попереднього етапу.

Не дивлячись на порівняно невелику кількість територій теперішніх н.п., що були задіяні у формуванні мезолітичної п.м., все ж 3 із них можна просторово об'єднати у ПТС – *Грушівський ПТК* етапу. Окрім означеного н.п., в межах якого мали місце 4 п.п., до нього ввійшли с.Бабин із 3 п.с. та с.Нагоряни із 1. Отже, загальна кількість останніх склала 8, а $KH_{п.п.}$ Грушівського ПТК дорівнював 2,67 п.п./н.п..

За наступний, **п'ятий етап** заселення, що припав на Vтис. до н.е., відзначено подальше скорочення кількості теперішніх н.п., що поміщали ранньонеолітичну людність. Так, за цей етап первісна людність замешкала землі лише 5 н.п.. Зауважимо, що тільки на землях сс.Ломачинці і Перебиківці перебувало по 2 п.п., а на інших – по 1, тому їхня загальна кількість за етап склала 7 п.с., що потягло за собою доволі низький показник $KH_{п.п.} = 1,4$ п.п./н.п.. Зрозуміло, що за такої малої кількості як н.п., так і поселенських артефактів, їх недостатньо, щоб можна було виокремити хоча б одну первісну ПТС.

Шостий етап утворення та існування поселень охопив IVтис. до н.е.. За час його тривання первісна людність мешкала на території 27 теперішніх н.п. (19,8%), що свідчить про різке (більше, ніж у 5 разів) зростання населення ІГК. Хоча мало місце відчутне зростання просторових осягів осідання середньонеолітичних мешканців, проте показник насиченості залюднення був низьким ($KH_{п.п.} = 1,4$ п.п./н.п.), оскільки число п.п., які були виявлені, склало 33. Прикметно, що з усіх н.п., які складають поселенську структуру VI етапу, майже половина (13) заповнилася людністю вперше. На їхніх землях знаходяться 16 п.п., виходячи з цього їхній $KH_{п.п.} = 1,23$ п.п./н.п.. Водночас, на території тих н.п., існування людності в яких спостерігалось за попередні етапи розміщено 17 п.с., отже $KH_{п.п.}$ тут склав 1,21 п.п./н.п..

На 4000-3000рр. до н.е. припав початок активного освоєння сточища р.Прут, адже саме в цей час середньонеолітична людність замешкала землі сучасних 11 н.п.. Абсолютна більшість із них (10) вперше були заселені первісними мешканцями. Отже, лівова частка «нових» поселень (10 із 16, або майже 63 %) VI етапу припала на долину р.Прут. Окрім того, в межах останньої виокремлюється найелементарніша ПТС – *Ставчанський первісний територіальний осередок (ПТО)* етапу. Необхідність і доцільність виділення останнього підкріплюється тільки принципом безпосередньої близькості розміщення н.п., однак у ньому відсутні ІЦЗ. Проте через те, що за час тривання VI етапу не відзначено жодного ІЦЗ, то вбачається доцільність за дотримання першого принципу і за наявності н.п. із 2 п.п., виокремлювати найменшу територіальну структуру – ПТО. Повертаючись до Ставчанського ПТО, відзначимо, що окрім с.Ставчани (2 п.с.), до нього входять ще сс.Керстенці (1) і Круглик (1), тобто його $KH_{п.п.}$ склав 1,33 п.п./н.п..

У межах дністерської частини за VI етап також виокремлюється 1 ПТО – *Коновський*. До нього входять сс.Коновка (2 п.с.), Вороновиця (1) і Ленківці (1), тобто їхня загальна кількість склала 3 із 4 п.п.. Отже, його $KH_{п.п.}$, як і для Ставчанського ПТО, сягнув доволі мінімальної величини – 1,33 п.п./н.п..

Від поч. IIIтис. до н.е. в ІГК продовжує розгортатись розмах поселенської ініціативи. Підтвердженням цьому стала та кількість н.п., що були замешкані пізньонеолітичною людністю. Так, за **сьомий етап** до заселенських процесів включилися вже 77 н.п. (56,6%). Причому, більша частина з них: 43, або 55,8% - це поселення, де вперше з'явилися мешканці. Все ж, не дивлячись на доволі помітне зростання числа залюднених н.п., кількість п.п. у них, хоч також збільшилася, проте залишалась, порівняно, невеликою (120). Тому $KH_{п.п.}$ цього етапу став, загалом, не значним – 1,56 п.п./н.п.. Цікаво, що частка новоутворених п.п. виявилася такою ж (55,8%), як і питома вага н.п., що виникли вперше.

Важливим моментом для IIIтис. до н.е. став той, що вперше від початку залюднення Північної Бессарабії у сточищі р.Прут заселилася більша кількість н.п., ніж у сточищі р.Дністер (відповідно, 42 і 35). У прутських поселеннях частка піонерних була абсолютною (83,3%), на відміну від дністерських, де вони складали всього 20%. Наголосимо також на масовості появи поселень у прутській долині, адже їх тут за VII етап з'явилося 59,2% до загального числа у даному сточищі (а за VI етап – 15,5%). В той час, як у сточищі р.Дністер за цей же етап стали заселеними 53,8% поселень (за попередній етап – 26,2%).

Значніша кількість заселених земель, що зайняті теперішніми н.п. у долині р.Прут, потягла за собою і таку ж більшу кількість п.п. (67), що відбулося й на показнику $KH_{п.п.} = 1,60$ п.п./н.п.. Тоді як у сточищі р.Дністер він був дещо меншим ($KH_{п.п.} = 1,51$ п.п./н.п.). Більше число як н.п., так і п.п. у прутській долині, ніж у дністерській,

вплинуло і на формування первісних ПТС. Так, у сточищі р.Прут їх нараховується 7, а у сточищі р.Дністер – 3. Це свідчить також про те, що п.м. останнього є дисперсною, а прутська – концентрованою, оскільки із 8 ІЦЗ (як потенційних ядер-коагулянтів дрібніших п.п.), що мали місце за час VII етапу, 5 знаходилися у межах дністерського сточища, проте тільки один із них об'єднав довкола себе поселення і став основою *Рукшинського ПТО*. До нього, окрім с.Рукшин (3 п.п.), входять сс.Гордівці (1) і Чепони (1), тобто загальна кількість п.с. склала 5, а $KH_{п.п.} = 1,66$ п.п./н.п.. З інших ПТС р.Дністер обидві також відносяться до ПТО. Так, другу утворюють сс.Коновка і Ленківці (на їхній території знаходяться по 2 п.п.). Отже, вона означається як *Коновсько-Ленківський ПТО*, куди ще долучаються сс.Грушівці і Нагоряни (по 1), а їхній $KH_{п.п.} = 1,5$ п.п./н.п.. Центром третього *Волошківського ПТО* є с.Волошкове (2 п.п.) зі складовими – сс.Розкопинці і Коболчин та м.Сокиряни (усі – по 1 п.с.), а його $KH_{п.п.}$ склав 1,25 п.п./н.п..

У межах сточища р.Прут виокремлюються 2 ПТК – *Долинянський* і *Новоселицький*. До першого входять 3 н.п., де мали місце 7 п.п.: сс.Долиняни (4), Ворничани (2) і Пашківці (1) Хотинського району. Отже, його $KH_{п.п.}$ перевищив показник 2,0 ($KH_{п.п.}=2,33$ п.п./н.п.). На землях Новоселицького ПТК також розміщено 3 поселення – сс.Новоселиця, Росошани і Лукачівка Кельменецького району, де, відповідно, знаходяться 3, 2 і 1 п.п., тобто $KH_{п.п.}$ склало 2,0 п.п./н.п..

Інших 5 ПТС утворюють (кожне, зокрема) ПТО. Найбільшим із них за кількістю н.п. є *Санківецько-Котелевський ПТО*, що охоплює землі 13 – це сс.Санківці Хотинського, Шишківці, Рингач, Довжок, Малинівка, Котелеве, Черленівка, Щербинці (на території всіх їх розміщено по 2 п.с.) та Рокитне, Ревківці, Динівці, Жилівка і Форосна (всі по 1) Новоселицького районів. У межах означених поселень виявлено 21 п.с., тобто його $KH_{п.п.}$ досягло 1,62 п.п./н.п.. Наступним є *Олексіївсько-Романківецький ПТО* у складі 4 н.п., з яких виділяються сс.Олексіївка та Романківці Сокирянського району, де мали місце по 2 п.п.. До складу даного об'єднання входять ще сс.Гвіздівці і Сербичани того ж району (кожне із 1 п.с.). Отже, $KH_{п.п.}$ Олексіївсько-Романківецького ПТО не перевищило 1,5 п.п./н.п.. Нарешті, *Бочківецький*, *Балківецький* і *Стальнівський* ПТО охоплюють (кожен) по 3 н.п.. Перший – сс.Бочківці (2 п.п.), Грозинці (1) і Колінківці (1) Хотинського, другий – сс.Балківці (2) Хотинського, Михайлівка (1) Кельменецького і Крутеньки (1) Хотинського та третій – сс.Стальнівці (2), Мамалига (1) і Подвірне (1) Новоселицького районів. Отже, у їхніх межах знаходилося по 4 п.п., а, значить, $KH_{п.п.}$ складає 1,33 п.п./н.п..

За **восьмий етап** заселення ІГК (ІІтис. до н.е.) відзначається спад утворення та існування поселень. Так, від 2000 до 1000рр. до н.е. людність бронзової доби замешкала територію лише 36 теперішніх н.п. (26,5%), що більше, як у 2 рази менше, ніж за попередній етап. Причому, частка н.п., заселених вперше, виявилася доволі мізерною – 16,7%, або 6 поселень. Відзначимо, що і за цей етап більшість з усіх н.п., які заселилися первісною людністю, знаходилися у сточищі р.Прут – 22 або 61,1%. Ще більшою була тут частка піонерних н.п. – 4 або 66,7%.

Все ж, коли брати до уваги ту кількість п.п., які заповнювали територію дністерських н.п. – 25, то за величиною $KH_{п.п.}$ (1,79 п.п./н.п.) сточище р.Дністер випередило долину р.Прут. Так, у межах останньої мали місце 34 п.с., отже $KH_{п.п.}$ тут склав 1,54 п.п./н.п.. Однак за числом ІЦЗ обидва сточища були заповнені порівну – по 4.

Відповідно до заселення сточищ рр.Дністра і Прута н.п. і п.п. фіксуються ПТС. Так, у межах останнього виокремлюються 2, а в межах першого – 1 територіальні одиниці заселення. Зокрема, на землях Прута виділимо *Долинянський ПТК* із 5 н.п., з яких с.Долиняни Хотинського району є найбільшим, оскільки там розміщувалися 4 п.с.. Окрім нього, відзначимо с.Круглик Хотинського району із 3 п.п.. На території 3 інших н.п. (сс.Жилівка Новоселицького, Білівці і Ярівка Хотинського районів) віднайдено по 1 п.с.. Отже, загальна кількість п.п. сягнула тут 10, а $KH_{п.п.}$ цього ПТК не перевищував 2,0 п.п./н.п.. Прутським також є *Рокитнянський ПТО* із 3 н.п. – сс.Рокитне (2 п.п.), Ревківці (1) Новоселицького і Санківці (1) Хотинського районів. Його $KH_{п.п.}$ склав всього 1,33 п.п./н.п.. Із 4 поселень складається *Кельменецький ПТК*, центром якого є м-ко Кельменці, де виявлено 4 п.с.. Його утворюють ще сс.Бабин (2), Дністрівка (1) і Бурдюг (2) Кельменецького району, тобто загальне число п.п. сягнуло 9, а $KH_{п.п.} = 2,25$ п.п./н.п.. Особливістю Кельменецького ПТК є та, що с.Бурдюг належить до долини р.Прут, а інших 3 – до р.Дністер.

У Ітис. до н.е. (**дев'ятий етап**) знову відзначається збільшення кількості н.п., які залюднюються мешканцями раннього залізного віку – до 57 (41,9%), або майже в 1,6 рази, порівняно з попереднім етапом. Однак таке зростання було значно меншим, ніж для п.п., кількість яких виросла у 2 рази і досягла 117 п.с., тому $KH_{п.п.}$ етапу склав 2,05 п.п./н.п.. Водночас, зауважимо, що зменшилося як саме число н.п., де вперше від РП з'явилися мешканці – 5, так і їхня питома вага до всіх поселень, що існували впродовж від 1000 рр. до н.е. до 0 р. – 8,8%.

Поселенська ініціатива заселення сточищ річок у Ітис. до н.е. знову переходить до р.Дністер, адже тоді у межах його сточища утворилося й існувало 37 н.п., на землях яких виявлено 78 п.п., тобто $KH_{п.п.} = 2,11$ п.п./н.п.. Долину ж р.Прут заповнили 20 н.п. із 39 п.с., отже $KH_{п.п.}$ сягнув 1,95 п.п./н.п.. Також дністерській території були замешкані більшою кількістю ІЦЗ – 9 (Перебивівці Хотинського, Оселівка, Бернове, Ленківці, Кельменці, Комарів Кельменецького, Молодове, Ломачинці і Непоротове Сокирянського районів), ніж прутській землі – 3 (Круглик, Долиняни і Клішківці Хотинського району).

Не дивлячись на збільшення кількості ІЦЗ (як потенційних первісних поселенських ядер), число ПТС зросло тільки вдвічі, тобто має місце, як і за попередній етап, їхня значна розосередженість. Все ж, у межах Північної Бессарабії виокремлюється 4 ПТС, причому 3 із них розміщені у сточищі р.Дністер і лише 1 – у

сточищі р.Прут. На території останнього знаходиться *Круглицький* ПТН у складі 5 н.п.. Його центром стало с.Круглик із 9 п.с., другим за значенням – с.Доляни із 6 п.п., а складовими є ще сс.Ставчани (2), Ворничани (1) Хотинського і Жилівка (1) Новоселицького районів. Загальна кількість п.с. тут сягнула 19, тому $KH_{п.п.} = 3,8$ п.п./н.п..

Однією з найбільших ПТС (за територією та за числом н.п.), загалом, за всі етапи заселення ІГК, став *Комарівсько-Кельменецький* ПТК, що об'єднав у своїх межах 15 н.п., на землях яких виявлено 35 п.с., тобто його $KH_{п.п.}$ сягнув 2,33 п.п./н.п.. Більшість н.п. (14) адміністративно належать до Кельменецького району і лише с.Молодове входило до складу Сокирянського. На просторах с.Комарів знаходилося 5 п.п., м-ка Кельменці – 4, сс.Бернове, Ленківці і Молодове – по 3, сс.Бурдюг, Вороновиця, Макарівка, Грушівці, Нагоряни, Бабин і Дністрівка – по 2 та сс.Мошанець, Коновка й Атаки – по 1.

На пн.-пн.-сх. Сокирянського району розміщується *Непоротовський* ПТН із сс.Непоротове, Ломачинці, Білоусівка і Галиця. На їхніх землях виявлено, загалом, 12 п.п., зокрема, відповідно, 6, 3, 2 і 1. $KH_{п.п.}$ даного надкуща склав 3,0 п.п./н.п.. Нарешті, на межі Кельменецького і Сокирянського районів виокремлюється ще одна первісна ПТС – *Івановецький* ПТО. Його складовими є сс.Іванівці (2 п.с.), Селище (1) і Грубна (1). Останнє розміщене на землях сточища р.Прут, однак, оскільки, довкола нього відсутні прутські поселення, то його слід долучити до сіл, які знаходяться у сточищі р.Дністер. $KH_{п.п.}$ Новоселицького ПТО є невеликим – 1,33 п.п./н.п..

Десятий етап заселення Північної Бессарабії, що припав на пер. пол. Ітис. н.е. став піковим як за кількістю н.п., на землях яких мешкала первісна людність – 80 (більше поселень стало залюднюватися лише від XVIIст.), так і за числом п.с., що знаходилися на їхніх територіях – 175 (найзначніша кількість за всі етапи залюднення регіону дослідження). Однак із загального числа н.п., що були заселені впродовж 0-500рр. н.е. тільки у межах одного – с.Шебутинці Сокирянського району людність з'явилася вперше, починаючи від РП. За цей же етап відзначена і найбільша кількість *ІЦЗ* – 29, найзначнішим з яких стало с.Круглик Хотинського району із 7 п.п..

Впродовж пер. пол. Ітис. н.е. сточище р.Прут відновлює свої передові позиції за заселенням території. Так, за X етап тут мали місце 44 н.п. із 92 п.п., тобто $KH_{п.п.}$ склав 2,09 п.п./н.п.. Натомість, у долині р.Дністер відзначена присутність вже 36 поселень. У межах дністерських поселень виявлено 83 п.с., що визначило $KH_{п.п.}$ на рівні 2,31 п.п./н.п.. Отже, для п.м. X етапу р.Дністер відзначається більша концентрація людності, ніж для р.Прут.

Означена вище щільність поселень для сточища р.Дністер підтверджується ще й більшою кількістю *ІЦЗ*. Так, у його долині мали місце 16 *ІЦЗ*, із яких на землях с.Грушівці Кельменецького району знаходилось 6 п.п., с.Оселівка Кельменецького району – 5, сс.Бабин, Ленківці Кельменецького і Пригородок Хотинського районів – по 4 та сс.Ржавинці Заставнівського, Перебиківці Хотинського, Лівинці, Вороновиця, Бузовиця, Дністрівка, Комарів і м-ка Кельменці Кельменецького, сс.Кормань, Ломачинці і Волошкове Сокирянського районів – по 3. Менше *ІЦЗ* виявлено у долині р.Прут – 13, однак тут знаходився, як уже зазначалося, найбільший – с.Круглик із 7 п.с.. З інших відзначимо с.Клішківці Хотинського району, де було 6 п.п., сс.Ставчани Хотинського району – 5, сс.Ванчиківці Новоселицького і Зелена Кельменецького районів – по 4 та сс.Бочківці та Ворничани Хотинського, Шишківці, Маршинці і Балківці Новоселицького, Новоселиця і Росошани Кельменецького і Гвіздівці Сокирянського районів – по 3.

У сточищі р.Прут слід виокремити 5 ПТС. Найпершим проступає *Круглицький* ПТК із 10 н.п., осередком якого є с.Круглик, де знаходилось 7 п.п.. Другим, за величиною, є с.Ставчани із 5 п.с.. Балківці і Ворничани вміщують на своїх землях по 3 поселенських артефакти, а в межах сс.Жилівка і Щербинці Новоселицького та Доляни Хотинського районів мають місце по 2 п.п.. На території сс.Форосна Новоселицького та Білівці й Ярівка Хотинського районів віднайдено по 1 п.п.. Отже, 10 н.п. Круглицького ПТК охоплюють 27 п.с., тобто його $KH_{п.п.}$ склав 2,7 п.п./н.п..

Наступним ПТК є *Клішковецький*, який складається із 7 н.п., на території яких виявлено 17 п.п., тобто його $KH_{п.п.} = 2,43$ п.п./н.п.. Поселенськими складовими даного територіального куща виступають села Хотинського району – Клішківці із 6 п.с., Бочківці із 3, Колінківці, Малинці і Зарожани – всі із 2 та Грозинці і Шилівці – обидва із 1.

Невеликим за кількісним складом н.п. (всього 3) є *Новоселицько-Росошанський* ПТК, де знаходиться 7 п.с., що розподілилися по сс.Росошани і Новоселиця – по 3 і с.Грубна Сокирянського району – 1. Отже, $KH_{п.п.}$ даного куща склало 2,33 п.п./н.п.. У прутській долині розміщені ще 2 ПТО: *Шишківецький* і *Стальнівецький*. До першого належать 9 н.п., більшість з яких входять до Новоселицького адміністративного району, за винятком с.Санківці із Хотинського. Центр Шишківецького ПТО знаходиться у с.Шишківці із 3 п.п., довкола якого об'єднуються сс.Рокитне і Рингач (по 2) та сс.Ревківці, Рингач, Динівці, Котелеве, Малинівка, Довжок і Санківці (по 1). Отже, його $KH_{п.п.}$ сягнув 1,4 п.п./н.п.. Найменшим є Стальнівецький ПТО, оскільки він утворений 3 н.п., з яких найбільшим є с.Стальнівці (2 п.с.). До нього долучаються сс.Мамалига і Подвірне (по 1). Загальна кількість п.п. даного поселенського куща сягнула 4, отже його $KH_{п.п.} = 1,33$ п.п./н.п..

У центрі та на сході долини р.Дністер, в межах Кельменецького та Сокирянського адміністративних районів, виділяються 4 ПТС – Грушівецький ПТН, Ленківецький ПТК, Корманьсько-Ломачинецький ПТО і Волошківський ПТО. *Грушівецький* ПТН об'єднав тільки 5 н.п., однак всі вони є *ІЦЗ*, тобто в їхніх межах знаходиться ≥ 3 п.с., зокрема: в Грушівцях – 6, Бабині – 4, Бузовиці, Дністрівці і Комарові – по 3, а, загалом – 19. Отже $KH_{п.п.}$ даного надкуща сягнув 3,8 п.п./н.п.. До *Ленківецького* ПТК також входить 5 н.п. (сс.Ленківці – 4

п.п., Вороновиця – 3, Коновка – 2, Вартиківці – 1, м-ко Кельменці – 3), однак на їхніх землях розміщено 13 п.с., тому його $KH_{п.п.} = 2,60$ п.п./н.п.. Порівняно великим і за територією, і за числом теперішніх н.п. є *Корманьсько-Ломачинецький* ПТО, бо його утворюють 8 н.п., з яких 2 є *ІЦЗ* – сс.Кормань і Ломачинці (по 3 п.п.). У межах інших мають місце 2 (сс.Михалкове і Непоротове) та 1 (сс.Шебутинці, Кулішівка, Вітрянка і Білоусівка) поселенських артефакти. Отже, його $KH_{п.п.} = 1,75$ п.п./н.п.. Нарешті, *Волошківський* ПТО охопив 4 теперішніх н.п., а центр його знаходиться у с.Волошкове, де розміщується 3 п.п.. 3 інших поселень відзначимо сс.Василівка, Розкопинці і м.Сокиряни (у всіх - по 1 п.с.). Тому загальна кількість його п.п. досягла 6, а $KH_{п.п.} = 1,50$ п.п./н.п..

Впродовж **одинадцятого етапу**, що припав на 501-900рр. н.е. відзначається різке скорочення (більше, ніж в 1,6 раза) н.п., на землях яких селилася первісна людність. Так, за цей час слов'яни замешкували територію вже 49 (36,0%) теперішніх поселень, однак за рахунок знаходження в їхніх межах порівняно великої кількості п.п. – 122, $KH_{п.п.}$ сягнув третьою за всі етапи заселення величини – 2,49 п.п./н.п.. За XI етап утворився лише 1 н.п., а всі інші, тобто майже 98% вже існували за попередні етапи.

На цей етап випало чергове зменшення числа н.п., які заселялися ранньослов'янським населенням, що знаходилися у сточищі р.Прут. Зокрема, таких відзначимо лише 18, або 36,7%, а більша їхня частина знову переміщується у долину р.Дністер. Ще меншою відзначається частка прутських п.п. – 28,7% (35 шт.), що призвело до їхнього, порівняно, низького $KH_{п.п.} = 1,94$ п.п./н.п.. Натомість, кількість дністерських п.п. знову набула високих показників – 87 шт. (71,3%), що і вплинуло на $KH_{п.п.} = 2,81$ п.п./н.п.. Зауважимо, що у межах сточища р.Дністер мали місце 16 *ІЦЗ*, 76,2% до всіх тих, які існували від 501 до 900 рр. н.е.. Із тих, які розміщувалися у долині р.Прут (5), в абсолютної більшості (4 або 80%) спостерігалось по 3 п.с. (сс.Колінківці, Малинці, Владична і Круглик Хотинського району) і тільки в с.Грозинцях Хотинського району – 4.

Із 49 н.п., що існували впродовж 11 етапу, 25 об'єднувалися у 5 ПТС, з яких 3 знаходилися у сточищі р.Дністер, а 2 – р.Прут. Причому, вчетверте, від початку заселення ІГК, такі територіальні структури з'являються у межах верх. частини сточища р.Дністер (раніше вони спостерігалися під час II, III і VI етапів). Однак даний етап став особливим, оскільки на території Хотинського адміністративного району (верхня частина, у межах регіону дослідження, р.Дністер) відразу виокремилися 2 ПТР. Один із них охопив 5 н.п. – сс.Рухотин, Рашків, Чепоноси, Гордівці і Гринячку. На землях першого із них знаходилося 8 п.п., тому даний ПТР означимо як *Рухотинський*. Загалом, до останнього входило 22 п.с., тому його $KH_{п.п.}$ сягнув величини 4,40 п.п./н.п.. До *Пригородського* ПТР входять 3 н.п. – сс.Пригородок із 8 п.п., Атаки із 2 і м.Хотин із 3, а всього – 13 п.с.. Це дозволило визначити $KH_{п.п.}$ на рівні 4,33 п.п./н.п.. У межах середньої долини р.Дністер виокремлюється *Бабинсько-Бузовицький* ПТН у складі 8 н.п.. Його центрами є сс.Бабин і Бузовиця Кельменецького району, на землях яких мають місце по 5 п.п.. 3 інших н.п., які знаходяться у межах означеного ПТН, зазначимо сс.Ленківці, Нагоряни, Грушівці, Дністрівка (у всіх – по 3 п.с.), Комарів (2) і Атаки (1) Кельменецького району. Загальна кількість п.п. Бабинсько-Бузовицького ПТН склала 25, а його $KH_{п.п.} = 3,12$ п.п./н.п..

На пн. зах. сточища р.Прут розміщується *Грозинцівський* ПТН із 3 н.п., з яких найбільшим є с.Грозинці – 4 п.п.. На землях інших двох сіл: Колінківці і Бочківці знаходилось, відповідно, 3 і 2 п.с.. $KH_{п.п.}$ даного ПТН склав 3,0 п.п./н.п.. Нарешті, 6 н.п. утворюють *Круглицький* ПТО – сс.Круглик (3 п.п.), Пашківці (2), Долин'яни (1), Крутеньки (1), Ярівка (1) Хотинського і Жилівка (1) Новоселицького районів. Оскільки, загальна кількість його п.с. сягнула 9, то $KH_{п.п.} = 1,50$ п.п./н.п..

На час **дванадцятого етапу** (901-1100рр. н.е.) існувало 43 н.п. (31,6%), на землях яких фіксувалося 82 п.п., тобто $KH_{п.п.}$ етапу склав 1,91 п.п./н.п. Як бачимо, спостерігалось подальше зменшення як кількості теперішніх н.п., які були заселені тодішньою людністю (на 12,2%, порівняно з попереднім етапом), так і числа п.с. у них (на 32,8%). Від 901 до 1100рр. н.е. мешканці вперше заселили територію тільки одного села, що ледь перевищило 2,0%, до всіх теперішніх поселень, які існували на той час.

Більшість поселень знаходилася у сточищі р.Дністер – 30 із 43 (або 69,8%), а 13 розміщувалися у долині р.Прут, причому 11 із них відносилися до Хотинського і по одному – до Новоселицького та Сокирянського районів. Частка прутських п.п. (29,3%) була меншою, ніж частка н.п. у межах яких вони відзначені (30,2%). Отже, $KH_{п.п.}$ р.Дністер був дещо більшим (1,93 п.п./н.п.), ніж р.Прут (1,85 п.п./н.п.).

ІЦЗ у сточищі р.Дністер переважали – 7 із 11, або 63,6% (сс.Баламутівка Заставнівського, Рухотин, Рашків, Пригородок і м.Хотин Хотинського, Нагоряни і Бузовиця Кельменецького районів). Прикметно, що тут розміщувалися найбільші з них, де кількість п.п. сягала 6 (с.Пригородок), 5 (с.Рухотин) і 4 (сс.Бузовиця і Нагоряни), а в межах прутської долини мали місце лише найменші *ІЦЗ* із 3 п.с..

На кінець 12 етапу також можна виділити 5 ПТС, з яких 80% розміщені у долині р.Дністер (4 із 5) і лише одне знаходилось у сточищі р.Прут – *Колінківецько-Шилівський* ПТК. Його утворило 6 н.п. – сс.Колінківці, Грозинці і Шилівці (по 3 п.п.) та сс.Бочківці, Малинці і Клішківці (по 2), що вплинуло на високий показник $KH_{п.п.} = 2,5$ п.п./н.п..

За кількістю н.п., що складають територіальну структуру у долині р.Дністер, найзначнішим є *Бузовицько-Нагорянський* ПТК, що охопив 6 сіл – Бузовицю (4 п.с.), Нагоряни (4), Бабин (2), Грушівці, Дністрівку й Атаки (всі по 1) Кельменецького району. Його $KH_{п.п.}$ склав 2,17 п.п./н.п.. Наступним, за числом поселень, зокрема теперішніх, однак не первісних, став *Пригородський* ПТК, адже до нього входять сс.Пригородок із 6 п.с., Рашків із 3, Гордівці і Чепоноси (обидва – із 2) та Орестівка із 1. Отже, загальне число останніх сягнуло 14, а його $KH_{п.п.} = 2,80$ п.п./н.п.. У межах *Рухотинського* ПТК знаходиться 4 н.п. – сс.Рухотин, Перебиківці,

Гринячка та Зелена Липа (усі Хотинського району), на землях яких зафіксовано, відповідно, 5, 2, 2 та 1 п.с.. Це дозволило отримати $KH_{п.п.}$ на рівні 2,5 п.п./н.п.. Нарешті, найменшим, як за кількістю н.п., так і за ієрархічним місцем, став *Хотинський* ПТО, який утворили м.Хотин (3 п.п.), та сс.Атаки і Дарабани (по 1) Хотинського району. Виходячи з цього, його $KH_{п.п.} = 1,67$ п.п./н.п..

Тринадцятий етап заселення ІГК припав на 1101-1300рр. н.е.. На цей період існувало 45 н.п. (33,1%) із теперішньої п.м., у межах яких перебувала первісна людність. Порівняно з попереднім етапом, мало місце деяке їхнє зростання (на 4,6%). Натомість, кількість п.п. у їхніх межах зменшилася (на 3,7%), що призвело до зниження $KH_{п.п.}$ до 1,76 п.п./н.п.. Як і за час 12 етапу, так і впродовж 13 був утворений лише один н.п., що також ледь перевищило 2,0% до всіх поселень, що існували на той час.

Питома вага дністерського сточища у заселенні всього краю зросла, оскільки частка його н.п. у поселенській структурі XII – XIIIст. регіону підвищилася до 71,1% (за минулий етап – 69,8%). Хоча число н.п. у долині р.Прут залишилося без змін – 13. Правда, кількість хотинських поселень упала до 8, новоселицьких виросла до 4, а сокирянських залишилася без змін – 1.

Із 9 ІЦЗ тільки один – с.Недобоївці Хотинського району (3 п.п.) розміщувався у сточищі р.Прут (11,1%), а інші заповнили сточище р.Дністер. Ймовірно через це, у межах прутської долини не має жодної ПТС. Не дивлячись на те, що інші 8 ІЦЗ мали місце у долині р.Дністер, тут виділяються лише 3 ПТС – *Рашківський*, *Бузовицько-Макарівський* і *Кулішівсько-Ломачинецький* ПТК. Перший об'єднав 3 н.п. – сс.Рашків, Чепониси і Гордівці Хотинського району, на території яких знаходились, відповідно, 3, 2 і 1 п.п.. Отже, його $KH_{п.п.}$ склав 2,0 п.п./н.п.. Бузовицько-Макарівський за кількісним складом н.п. є найбільшим за XIII етап, бо в нього входять сс.Бузовиця, Макарівка, Ленківці, Нагоряни, Атаки, Грушівці і Дністрівка Кельменецького району. У межах цих 8 н.п. виявлено 16 п.с., тому $KH_{п.п.} = 2,0$ п.п./н.п.. До Кулішівсько-Ломачинецького ПТК увійшло 6 н.п. з-поміж яких сс.Кулішівка, Непоротове і Ломачинці Сокирянського району є найбільшими, бо на їхніх землях мали місце по 3 поселенських артефакти. Інших 3 н.п. – сс.Михалкове, Вітрянка і Галиця Сокирянського району поміщали, відповідно, 2, 1 і 1 п.п.. Загалом, на території останнього ПТК спостерігалось 13 п.с., тому його $KH_{п.п.} = 2,17$ п.п./н.п..

Починаючи від **чотирнадцятого етапу**, який мав місце від 1301 до 1500рр. н.е., у межах Північної Бессарабії з-поміж н.п., які існували за цей і наступні етапи, виділяються ті, що виникли за попередній і ті, що виникли за цей етап. Поселення, на землях яких людність фіксується від XIII етапу (коли дата виникнення поселень подана за літописними джерелами) і від XIVст., за подальші роки вже не зникають, тому тут починає спостерігатись безперервність перебування у їхніх межах мешканців. Виходячи з цього, наголосимо, що впродовж XIV етапу мешканці заселили територію 50 (36,8%) н.п., причому 23 були залюднені за XIII етап, а решта – 27 виникли за XIV-XVст.. Наголосимо також, що XIV етап став останнім, коли в межах території теперішніх н.п. фіксувалися ще поодинокі випадки наявності більше, ніж 1 п.п.. Так, на землях сс.Перебіківці, Рашків, Клішківці і Негринці відзначені по 2 п.с.. Виходячи з цього, для даного етапу $KH_{п.п.}$ ледь перевищував величину 1 п.п./н.п.. Впродовж 1301-1500рр. людність вперше заселила землі 5 н.п., що стало відновленням піонерної заселенської активності, адже, починаючи від початку н.е., за кожен із наступних етапів утворилося лише по 1 н.п..

У сточищі р.Дністер існувало 20 н.п. (40% від всіх, що мали місце впродовж 14 етапу), однак тільки 6, або 30%, виникли за час його тривання, а один утворився вперше. Абсолютна більшість (5 і 6) нововиниклих н.п. зосереджувалася на сх. регіону, на теренах Сокирянського району. Водночас, 27 із 30 н.п. (90%), що розміщувалися у долині р.Прут, займали її зах. частину, тобто належали до Хотинського і Новоселицького адміністративних районів. Частка н.п., що виникли за 14 етап, у сточищі р.Прут, була такою ж – 30%, як і у сточищі р.Дністер. Зосередження, виниклих за етап поселень, спостерігалось на території всіх адміністративних районів прутської долини. Однак на її заході найбільше н.п. – 12 відзначено у Новоселицькому районі.

Впродовж XVIст. (**п'ятнадцятий етап**) п.м. збільшилася на 9 н.п. і на його кінець вона сягнула 59 н.п. (43,4%). Важливо, що більшість поселень, які заснувалися на відтинку від 1501 до 1600рр., знаходилися у сточищі р.Прут – 5. Решта н.п. розташовувалася у середній – 3 та у верхній частині р.Дністер – 1.

Більшість н.п. із п.м. 15 етапу – 35 (59,3%) мала місце у долині р.Прут, а інші – знаходилися у дністерській долині. Окрім того, відзначимо, що найменш залюдненим виявився Кельменецький район, оскільки у XVIст. в його межах існувало лише 8 н.п. (24,2%) із наявного натепер числа поселень. Хоча найбільша кількість н.п. відзначилася на землях Хотинського району – 20, проте найзначніша питома вага існуючих на той час поселень до тих, які складають теперішню поселенську структуру, була притаманна Новоселицькому району – 58,6%.

Для **шістнадцятого етапу** спостерігалось доволі помітне зростання п.м. ІГК, яка збільшилася на 24 н.п. і стала нараховувати на кінець XVIIст. 83 поселення (61,0%). Даний відтинок часу (1601-1700рр.) став переломним у формуванні мережі поселень (надалі – м.п.) у регіоні дослідження, оскільки вперше від РП тут мала місце найзначніша величина н.п., що перевищила попередній історичний максимум, який спостерігався впродовж X етапу – 80 поселень. На цей раз п.м. найбільше приросла за рахунок сточища р.Дністер, де виникло 13 н.п.. Менше н.п. з'явилося на землях р.Прут – 11. Причому, із цих всіх новопосталих н.п., тільки у 3 (13,0%) населення замешкало їхню територію вперше.

Впродовж XVI етапу найвищий приріст п.м. отримали Кельменецький і Хотинський райони – у першого число нових поселень зросло на 8, а в другого – на 7. Однак, коли в останньому поселенська структура стала

сформованою на 67,5%, то в Кельменецькому вона, навіть не досягла половини від сучасної мережі (47,1%). Не дивлячись на те, що на території Новоселицького району виникло лише 3 н.п., загалом, на XVIIст. у його межах стало їх 20, тобто 69% від сучасної кількості поселень. Нарешті, у Сокирянському районі п.м. досягла рівня 58,1% від її сучасних кількісних розмірів.

Хоча впродовж **сімнадцятого етапу** (XVIIIст.) м.п. продовжувала збільшуватися (зросла на 20 н.п.), проте її темпи, порівняно з попереднім етапом, уповільнилися. Все ж, на кін. XVIIIст. на території ІГК вже існувало 103 н.п. (75,7%). Більшість новоутворених н.п. (11) розміщувалися у сточищі р.Прут. Решта 9 н.п. зайняли сточище р.Дністер.

Найзначніше зростання кількості поселень, що складала п.м. (як в абсолютних, так і у відносних одиницях), продовжувало відзначатися, як і за попередній етап, для Кельменецького району (збільшилася більше, ніж на 20% або на 7 н.п.). Тому за загальним числом поселень, які формували їхню структуру, Кельменецький район наздогнав Новоселицький (у обох стало по 23 н.п.) і випередив Сокирянський (22 поселення). Така кількість, на кін. XVII етапу, поселень дала можливість вивершити п.м. для Новоселицького району на 79,3%, Кельменецького – на 67,6% і Сокирянського – на 71,0%. Найкраща заповнюваність н.п. спостерігалась для Хотинського району, де, зі збільшенням м.п. на 6 н.п., вона досягла максимального для ІГК рівня – 82,5%.

Кількість новоутворених поселень ще більше зменшилася за час **вісімнадцятого етапу**. Так, впродовж XIXст. п.м. регіону дослідження зросла лише на 16 н.п. і, загалом, вона стала нараховувати 119 поселень (87,5%). Правда, із числа «нових» н.п. 10 поселень стали залюдненими вперше і вони розподілилися за основними сточищами річок навпіл – по 5 у межах р.Дністер і р.Прут.

Кельменецький район і далі продовжував посідати передові позиції за числом н.п., які виникли, на цей раз, за XIXст., а також за приростом п.м.. Так, за етап кількість поселень збільшилася на 9, а поселенська структура стала сформованою на 94,1%. Другим залишився Хотинський район із 92,5% н.п. від сучасної п.м.. За рахунок виникнення ще 3 н.п. у Сокирянському районі, його мережа н.п. досягла рівня 80,6% від теперішньої. Зовсім не відзначено нових поселень на теренах Новоселицького району, тому його поселенський потенціал залишився на колишній позначці – 79,3%.

Останній, **дев'ятнадцятий, етап** став завершенням процесів формування п.м. ІГК. Із виникненням м.Новодністровська і с.Путрине Кельменецького району кількість н.п. сягнула 121 (89,0%). Формально ми можемо вести мову про просторову структуру поселень, що остаточно склалася, на кінець XXст. у регіоні дослідження. Однак фактично у нас відсутні археологічні і писемні дані про виникнення 8 поселень (сс.Корнешти Хотинського, Ванчинець, Новоіванівці, Думени, Кошуляни Новоселицького та Лопатів, Покровка і Шишківці Сокирянського районів) та писемні свідчення про виникнення 7 н.п., дата яких стосується не раніше XIIIст. (сс.Зелена Липа, Гринячка Хотинського, Шишківці, Ревківці Новоселицького, Атаки Кельменецького і Братанівка, Розкопинці Сокирянського районів). Тому, коректно вести мову про формування структури поселень у Кельменецькому районі на 97,0%, Новоселицькому – на 79,3%, Сокирянському – на 83,3%, Хотинському – на 92,5% і у Заставнівському – на 100%.

Висновки

Поселенська мережа Північної Бессарабії формувалася впродовж XIX етапів і нараховує 133 населених пункти. Кількісно більшою, порівняно із сучасними розмірами, вона була під час X (0-500 рр. н.е.) і III (ПП) етапів, коли на території регіону дослідження знаходилося, відповідно, 175 і 134 первісних поселень. До XIII етапу включно серед населених пунктів виділялися ІЦЗ, за кількістю яких лідерами стали той же X етап – 29 шт., а також XI (501-900 рр. н.е.) і III етапи, де їх відзначено, відповідно 21 і 19 шт.. На території ІГК довкола ІЦЗ і п.п. формувалися первісні ПТС. Найбільше число останніх спостерігалось впродовж VII (III тис. до н.е.), X та XI і XII (901-1100 рр. н.е.) етапів, за час тривання яких їх було зафіксовано, відповідно, 10, 9 та по 5 шт..

Література

1. Гищук Р. М. Деякі аспекти давн. та нинішн. заселен. адмін. р-нів Прикарпаття / Р. М. Гищук // Регіон 2008: стратегія оптимальн. розвит.: Мат. міжн. наук.-практ. конф. – Харків, 2008. – С. 194-197
2. Гищук Р. М. Просторові особлив. заселення сточищ річок Прикарпаття / Р. М. Гищук // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. пр. Вип. 391: Географія. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 153-167
3. Григор'єва Г. В. Просторово-часові особливості виникнення поселень Північної Бессарабії / Г. В. Григор'єва // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. праць. Вип. 458: Географія. – Чернівці: Рута, 2009. – с. 56-61.
4. Григор'єва Г. В. Суспільно-географічні процеси заселення Північної Бессарабії / автореф.к. геогр. н. за спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Григор'єва Г. В. – Чернівці, 2010. – 20с.
5. Круль В. Заселюваність території адміністративних районів Галичини / В. Круль // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. пр. Вип. 138: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2002. – С. 116-121.
6. Круль В. Особливості заселення сточищ основних річок Півн. Буковини / В. Круль, Г. Круль, Г. Григор'єва // Річкові долини: природа – ландшафти – людина. – Чернівці – Сосновець, 2007. – с. 165-167.
7. Круль В. П. Заселення території Західної України: істор.-географ. аспекти / В. П. Круль // Історія укр. географії. – Вип. 5 – Тернопіль. – 2002. – с.77-84.
8. Круль В. П. Краєзнавче дослідження географ. процесів заселення Галичини: Автореф. дис.... к. геогр. н.:

11.00.02 / В. П. Круль – Львів, 1996. – 20 с.

9. Круль В. П. Ретроспективно-хорологічна організація заселенського простору Галичини (до IX ст. н.е.) / В. П. Круль // Наук. вісн. Чернівецького ун-у: Зб. наук. пр.. Вип. 104: Географія. – Чернівці: Рута, 2001. – С. 152-156.
10. Круль Г. Я. Територіальні хар-ки засел. сточищ основ. річок Півн. Буковини / Г. Я. Круль, Г. В. Григор'єва, О. Р. Гадельшин // Наук. зап. Вінниц. держ. педун-ту ім. М.Коцюбинського. Серія: Геогр. – Вінниця, 2007. – Вип. 14. – С. 33-39.
11. Круль Г. Я. Географічні особл. розселення у зоні карпатського передгір'я / Г. Я. Круль, О. Р. Гадельшин // Географія в інформац. сус-ві: Зб. наук. праць. у 4-х тт. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – т. II. – с. 307-308.
12. Математичні аспекти дослідження ретроспективно-географічних процесів заселення регіону / В. П. Круль, С. Я. Добровольська, Р. М. Гищук, Г. В. Григор'єва // Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Географ. Науки. – 2012. – №9 (234). – С.81-88.
13. Чернюх Г. Геогр. особлив. заселення терит. Півн. Буковини до IXст. н.е. / Г. Чернюх // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту: Зб. наук. праць. Вип. 104: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2001. – С. 139-147.

Аннотация Г. В. Григорьева, В. П. Круль **Формирование селитебной сети Северной Бессарабии: временно-пространственный аспект.** Рассмотрено заселение (от раннего палеолита) территории Северной Бессарабии и формирование её селитебной сети (до XXст. включительно) за XIX этапов в пределах административных районов и бассейнов основных рек (Днестра и Прута). Обнаружены исторические центры заселения (ИЦЗ) территории. Определена первичная селитебная территориальная структура (СТС) региона за I-XIII этапы формирования сети первичных селений.

Ключевые слова: первичное селение, селитебная сеть, населённый пункт, селитебная территориальная структура, исторический центр заселения

Abstract. G. Grygorjeva, V. Krool' **Formation of the settlement network in Northern Bessarabia: the time-spatial dimension.** Occupancy (from the early Paleolithic) in the North Bessarabia and the formation of its settlement network (to XX cen. inclusive) for the nineteenth stages within administrative districts and major Basin rivers (Dniester and Prut rivers) was considered. Historical centers of settlement (HCS) areas were identified. Prehistoric Settlement territorial structure (PSTS) of region for the I-XIII stages of the initial network of settlements was disclosed

Keywords: primary settlement, settlement network, settlement, Settlement territorial structure, the historic center of settlement.

Поступила в редакцию 29.01.2014 г.